
Pregledni rad
Rukopis primljen 29. 4. 2013.
Prihvaćen za tisak 11. 6. 2013.

Dario Marić

dario.marić@ff.unsa.ba

Filozofski fakultet Sveučilišta u Sarajevu
Bosna i Hercegovina

Funkcije intonacije

Sažetak

Kod preglednih prikaza funkcija intonacije opravdano se stječe dojam da im je potrebno osvježanje, ako se u obzir uzmu spoznaje istraživanja prozodije autentičnih razgovora koja se koriste metodama etnometodološke ili etnografske analize. Nepostojanje opisa govornih radnji ili opisa funkcija upravljanja razgovorom, tj. funkcija njegova ustrojavanja, može se pripisati činjenici da se, unutar modela čiji se rezultati razmatraju u ovim prikazima, za analizu koriste i introspektivno tumače umjetno stvorene dekontekstualizirane rečenice. Ovaj je rad prikaz funkcija intonacije koji obuhvaća u preglednim prikazima ustaljene funkcije intonacije (isticanje, razlikovanje leksičkog značenja ili gramatičke kategorije, stvaranje cjelina), kao i njene funkcije spoznate zahvaljujući novijim istraživanjima prozodije autentičnih razgovora metodama etnometodološke ili etnografske analize (funkcija razlikovanja pragmatičkog značenja, tj. konstituiranja govorne radnje i funkcija određivanja uloga i odnosa u razgovorima).

Ključne riječi: intonacija, funkcije intonacije, funkcije intonacije u razgovoru

1. UVOD

Unutar teorije kontekstualizacije (engl. *contextualisation*, Auer i Di Lucio, 1992; Auer, 1996; Gumperz, 1999; njem. *Kontextualisierung*, Auer, 1986) koja predstavlja širi teorijski okvir ovoga rada, među ostalim, intonacija se smatra kontekstualizirajućim migom (engl. *contextualisation cue*; njem. *Kontextualisierungshinweis*) koji, uglavnom zajedno s ostalim vrstama kontekstualizirajućih migova (kinetičkim, proksemičkim, migovima gledanja u oči, migovima izbora jezika ili dijalekta, migovima leksičke varijacije, migovima načina jezične formulacije, migovima sljedovnog ustroja razgovora te ostalim prozodijskim migovima), u kontekstualizirajućim postupcima indicira sheme u koje je ustrojen cjelokupni inventar znanja. Na taj se način aktivno stvara kontekst izrečenog, što slušaču omogućava razumijevanje. Za razliku od jezičnih znakova, kontekstualizirajući migovi nemaju inherentno značenje, nego im je značenje "*conveyed as part of the interactive process*" (Gumperz, 1999:131; u prijevodu: dobiveno kao dio procesa interakcije). Auer (1986:27) razlikuje pet vrsta shema: 1. shema usmjerenog uzajamnog djelovanja (vrši komunikacijsku funkciju koja bi se mogla smatrati odgovaranjem na pitanje – razgovaramo li upravo jedno s drugim?); 2. shema preuzimanja uloge govornika (tko priča s kim?); 3. shema djelovanja (što upravo radimo?); 4. tematska shema (o čemu upravo pričamo?) i 5. shema odnosa (kakav je upravo naš međusobni odnos?). Unutar kontekstualizirajućeg postupka mig može indicirati više vrsta shema, što opet uglavnom radi udruženo s ostalim vrstama i podvrstama kontekstualizirajućih migova.

Izuzimajući funkciju razlikovanja leksičkog značenja riječi ili gramatičke kategorije u kojoj intonacija ne predstavlja kontekstualizirajući mig, ističući i stvarajući cjeline, intonacija istodobno vrši funkcije na višoj razini, indicirajući sheme. Ostale funkcije intonacije navedene u ovom poglavlju već predstavljaju jednu od navedenih vrsta shema. Zbog bolje razumljivosti prikaza i zbog uvriježenosti naziva, zadržat će se tradicionalni nazivi funkcija, a kod nekih će njihov opis početi s funkcijama na nižoj razini, kako bi se omogućilo postupno pristupanje funkcijama intonacije na višoj razini.

Intonacijsko ostvarenje vrši sve svoje funkcije unutar intonacijske jedinice ili većih članaka tekstualnih slojeva govora, kao što je konstrukcijska jedinica govornog prinosa ili odlomak (pogledaj *paraton* kod Couper-Kuhlen, 1983). Unutar njih, intonacija tvori intonacijske obrasce, ističući, povezujući, razgraničavajući te

simbolizirajući i oslikavajući različita značenja. To može raditi samostalno ili udruženo s drugim prozodijskim ili gramatičkim sredstvima, sve u svrhu stvaranja značenja, tumačenja značenja ovisnog o kontekstu i upravljanja razgovorom. Intonacija također nehotimično simptomatizira psihička i fiziološka stanja govornika. Međutim nije uvijek moguće jasno odrediti koje mijene tona unutar strukture intonacijskog ostvarenja vrše pojedine funkcije kad su pridružene većim govornim člancima od sloga i riječi: "*The relation of function and form, much like other aspects of phonetics, is one-to-many and the question of invariance and variability is an actual theme in intonation studies too*" (Botinis i sur., 2001:266; u prijevodu: Odnos funkcije i forme, kao i ostali aspekti u fonetici, mnogostruk je, a pitanje postojanosti i varijabilnosti također je aktualna tema u istraživanjima intonacije). Dio intonacijskog ostvarenja koje ima fonološku tonsku obavijest koja slični na označeno, kao što je slučaj kod isticanja i razgraničavanja, može sigurno biti lakše lociran, što vrijedi i za konvencionalne fonološke tonske obavijesti pridružene slogu (u tonskim jezicima) ili govornoj riječi (u jezicima sa visinskim naglaskom) s funkcijom razlikovanja leksičkog značenja ili gramatičke kategorije. Također je prisutno i mišljenje da se intonacijski obrisi ili intonacijske konture (engl. *contour*), kao kohezivne prozodijske jedinice unutar konstrukcijskih jedinica govornog prinosa, ne mogu raščlanjivati na manje značenjske jedinice, ali mogu na manje razlikovne (tzv. holistični pristup, vidi Selting, 1995; za pregled pristupa vidi Josipović, 1995:73–75, 1999:139–142).

U većini slučajeva fonolozi pokretne (engl. *dynamic tone*) i stalne tonove (engl. *level tone*) pridružene slogu ili riječi i unutar leksikona ne smatraju intonacijom, zbog čega intonaciji pripisuju samo "poslijeleksička" značenja ovisna o kontekstu (Ladd, 1996:7; Gussenhoven, 2004:12). Ta značenja nastaju stavljanjem prvotnog značenja cijele rečenice, koje nastaje uznačavanjem govorne obavijesti u umnome rječniku, te uspostavljanjem sintagmatskih veza među uznačenim obavijestima primjenom gramatičkih pravila, pored ostalog i intonacijom, u određeni kontekst.

Intonacija se često smatra gramatičkim sredstvom za razlikovanje vrste rečenice (za njemački jezik von Essen, 1964; Pheby, 1980; Kohler, 1995; za srpskohrvatski Lehiste i Ivić, 1996; Godjevac, 2006), osobito u jezicima u kojima intonacija nije dovoljno istražena, što zapravo i predstavlja razlog za pretpostavku gramatičke funkcije intonacije:

"It may indeed be true that many languages do use intonation less for attitudinal purposes than English, but the suspicion exists that the correlation of tunes with sentence

types is merely an easy way to investigate intonation and often more sophisticated attitudinal and discursal uses remain undocumented" (Cruttenden, 1997:8; u prijevodu: Moglo bi doista biti istinito da mnogi jezici manje koriste intonaciju za pragmatičke funkcije nego što je to slučaj u engleskom jeziku, međutim postoji sumnja da je korelacija intonacijskih obrazaca s vrstom rečenice lakši put istraživanja intonacije, stoga često zahtjevnije pragmatičke upotrebe i upotrebe unutar diskursa ostaju nezabilježene). Intonacija se kao sredstvo za konstrukciju govornih prinosa u razgovorima i upravljanje razgovorom počinje spominjati dolaskom etnometodološke analize razgovora (Sacks i sur., 1974), premda je i ranije isticana njena uloga signaliziranja nedovršenosti prethodno izrečenog, odnosno uloga signaliziranja nastavljanja govorne aktivnosti.

Svojom sveobuhvatnošću i uopćenošću odlikuje se sljedeća definicija prozodijskih i intonacijskih funkcija koja govori da spomenuta sredstva služe: "*(...) zur Signalisierung kohäsiver Beziehungen zwischen Äußerungen und Aktivitäten, sowie als Mittel und Signal zur Konstitution, Aufrechterhaltung und Veränderung von Gesprächsstilen /sic!/ und interaktiven Beziehungen (...)*" (Selting, 1995:27; u prijevodu: (...) signaliziranju kohezivnih odnosa unutar iskaza i govornih radnji, i kao sredstvo i signal za ustrojavanje, održavanje i mijenjanje razgovornih stilova i odnosa u interakciji (...)).

U sljedećim potpoglavljima ukratko će se prikazati gore spomenute, u preglednim prikazima ustaljene funkcije intonacije, kao i njene funkcije spoznate zahvaljujući novijim istraživanjima prozodije autentičnih razgovora, oprimjerene dijagramima s mijenama osnovne frekvencije ubilježenim instrumentalnim mjerenjem, ili pak, u nedostatku takvih, sa shematskim prikazima. Istraživanja prozodije autentičnih razgovora etnometodološkom odnosno etnografskom analizom odabrana su u uvjerenju da su jedina koja su polučila bitne rezultate u rasvjetljavanju organizacije razgovora i konstituiranja govornih radnji, a samim time i prozodijske uloge unutar toga. Etnometodološka odnosno etnografska analiza razgovora uostalom predstavlja empirijski orijentiran pravac sa sociološkom pozadinom, koji unutar istraživanja struktura i mehanizama u razgovorima koristi iste kategorije kao i sudionici u razgovoru.

2. ISTICANJE

Ističući određeni slog riječi promjenom tona, glasnoće (udar, engl. *stress*) i/ili dužine u odnosu na ostale (također se spominje i promjena izgovorne točnosti ili kvalitet glasnika), neistaknute slogove u riječi, govorna se riječ ističe kao jedinica govornoga niza i razgraničava od ostalih govornih riječi na sintagmatskoj razini. U jezicima s pomičnim naglaskom riječ na paradigmatskoj razini ulazi u odnos opreke s riječju identičnog slijeda fonema a drugog mjesta naglasaka, npr. *po^okápati* i *pò^okapati* u hrvatskom te *Umfahren* i *umfAhren* (*pregaziti* i *zaobići u vožnji*) u njemačkom jeziku.

Spomenuti postupak poznat je kao naglašavanje, a njegov rezultat kao naglasak riječi ili akcent. Standardni hrvatski i standardni njemački jezik naglašavaju slogove promjenom svih triju sastavnica naglasaka – tona, udara i dužine (za hrvatski Škarić, 1991; za njemački Kohler, 1995). Prema sastavnici ili kombinaciji sastavnica te stupnju istaknutosti sastavnice u naglašenom slogu u odnosu na nenaglašene, naglasci u pojedinim jezicima mogu biti dinamički, tonski, tonsko-dinamički itd. Naglasak u njemačkom jeziku odlikuje viši ili niži ton te veća glasnoća u odnosu na nenaglašene slogove (Schwitalla, 2003:57), pa se može reći da je tonsko-dinamički, što vrijedi i za hrvatski jezik.

Pojmom visinskog naglasaka (engl. *pitch accent*) u ovom radu označavat će se isticanje sloga riječi promjenom tona i/ili jedne odnosno više ostalih sastavnica.

Na sintagmatskoj je razini unutar intonacijske jedinice najmanje jedan slog fonetski istaknutiji od ostalih, a moguće su razlike u stupnju fonetske istaknutosti i unutar ostalih, manje istaknutih slogova. Takva pojava zove se naglasak isticanja ili, tradicionalno, rečenični naglasak. U njemačkom i hrvatskom jeziku se, za razliku od npr. francuskoga jezika, na sintagmatskoj razini kontrastiraju stupnjevi istaknutosti slogova čija je istaknutost označena u umnom rječniku, tj. slogova istaknutih na razini riječi.

Razmjerno jačim isticanjem sloga naglasnice ističe se slog, cijela govorna riječ, skupine riječi ili cijela rečenica u odnosu na druge slogove ili govorne riječi intonacijske jedinice, ili pak druge rečenice unutar složene rečenice. Ne postoje ograničenja s obzirom na broj istaknutih naglasnica, njihova mjesta u intonacijskoj jedinici te gramatičke kategorije kojoj pripadaju. Međutim upravo sintaksa, tj. mjesto i služba riječi u rečenici, određuju kako će isticanje biti protumačeno. S obzirom na mjesto i službu u rečenici, naglasnica zauzima mjesto u "rematskom poretku" (Uhmann, 1988:70) koji joj određuje široki ili uski fokus. Po uzoru na

Uhmann (1988), Selting (1995:119) prikazuje rematski poredak u njemačkom jeziku na sljedeći način (" $<$ " znači *manji od*):

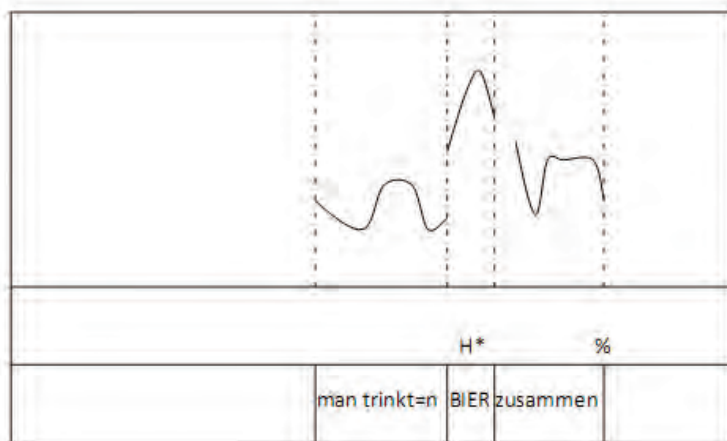
Adv. III < Subjekt < Prädikat < Adv. II < Adv. I < Objekte < Prädikativ (Agentiv)	(+ nicht-agentive Subjekte)
--	--------------------------------

Adv. III predstavlja zamjenice, pridjeve, čestice, priložne oznake vremena i nepunoznačni glagol pri imenskim dijelovima predikata, *Adv. II* priložne oznake sredstva, *Adv. I* priložne oznake mjesta, pri čemu se ističe da su nefinitni glagoli i naglašeni odvojivi prefiksi punoznačnog glagola u poretku uvijek smješteni na više mjesto od finitnog glagola. U poretku najviši, *Prädikativ*, označava imenski dio predikata (" $<$ " znači *manji od*).

Ukoliko je istaknuta naglasnica najviša u rematskom poretku u usporedbi s drugim naglasnicama, u pitanju je široki fokus, kojim se ističe rematski dio rečenice (riječ ili skupina riječi) ili cijele rematske rečenice koje su dio složenih rečenica, kao novi, obavijesniji, važniji dio koji mijenja ili dopunjuje dotad izrečeno ili pretpostavljeno. Dokaz da je rematski dio važniji eliptične su rečenice u kojima se izostavlja tematski dio.

Ističe li se pak naglasnica koja nije najviša u rematskom poretku u usporedbi s drugim naglasnicama u intonacijskoj jedinici, radi se o uskom fokusu, kojim se ističe samo slog ili govorna riječ kao izbor u odnosu na drugi mogući izbor riječi na tom mjestu (kontrastni akcent).

Prema Smiljanić (2004), u zagrebačkom govoru isticanje širokim fokusom i isticanje uskim fokusom ostvaruju se fonetski različito, pri čemu je presudno mjesto dosezanja visokog tona u uzlaznim obrascima visinskih naglasaka. Ukoliko se visoki ton dosegne u slogu koji slijedi nakon istaknutog sloga ($L^* + H$), radi se o širokom fokusu, a dosezanje tonskog vrhunca u istaknutom slogu ($L + H^*$) signalizira uski fokus.

Slika 1. Primjer visinskog naglasaka istaknutog sloga *Bier* (*pivo*) u rečenici *Man trinkt n' Bier zusammen* (*Popijemo zajedno pivo*) u hamburškom varijetetu na dijagramu s mijenama osnovne frekvencije ubilježenim instrumentalnim mjerenjem (prema Gilles, 2001:13)

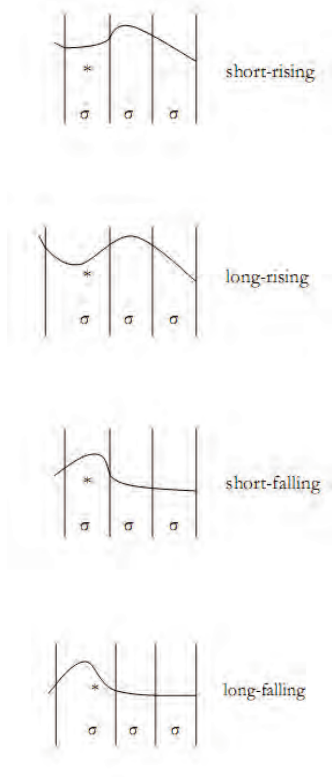
Figure 1. An example of a pitch accent of the stressed syllable *Bier* (*beer*) in the sentence *Man trinkt n' Bier zusammen* (*We drink a beer together*) in the Hamburg variety, with changes in fundamental frequency clearly tracked (adapted from Gilles, 2001:13)

3. RAZLIKOVANJE LEKSIČKOG ZNAČENJA ILI GRAMATIČKE KATEGORIJE

Ukoliko visinski naglasak pored isticanja slogova u riječi i rečenici tvori odnos opreke na paradigatskoj razini (bilo da se radi o značenju ili gramatičkoj kategoriji) s riječju identičnog slijeda fonema, ali drukčijeg smjera tonske kretnje ili druge tonske visine na istom slogu, onda je riječ o razlikovnom visinskom naglasku (npr. u hrvatskom *Lûka* – muško ime i *lûka* – pristanište za brodove). Budući da su ton, glasnoća i dužina fiziološki povezani, teško je zamisliti jezik u kojem promjena samo jedne od sastavnica naglasaka ističe slog, kao što impliciraju engleski pojmovi *stress accent language* ili *pitch accent language*:

"It is, however, an unfortunate term since it implies that prominent syllables in such languages are produced primarily by 'stress' which in this usage seems to mean breath-force or loudness. It has never been clearly shown that any language produces prominences primarily in this way and it seems certain that pitch is in some way used for

accentual purposes at least in all languages which are not tone languages" (Cruttenden, 1997:10; u prijevodu: To je ipak nespretna pojam jer implicira da se slogovi u takvim jezicima prvenstveno naglašavaju "udarom", koji u toj upotrebi izgleda da označava snagu izdisaja ili glasnoću. Nikad nije jasno pokazano da ijedan jezik naglašava prvenstveno na taj način, i čini se sigurnim da se tonska visina na neki način koristi u svrhu naglašavanja u najmanju ruku u svim jezicima koji nisu tonski).

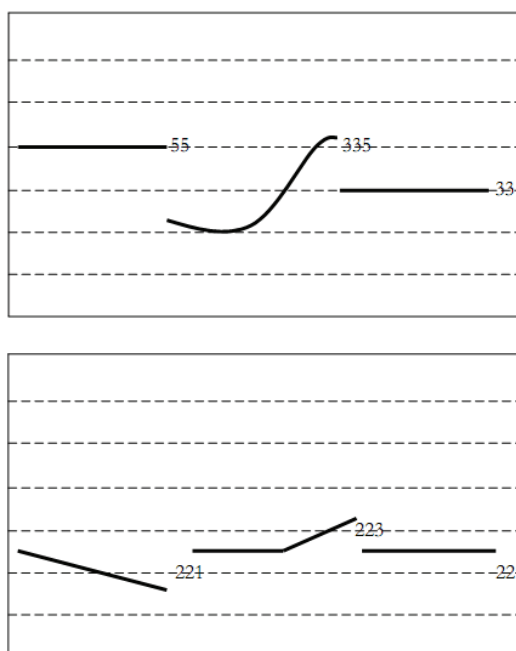
Slika 2. Shematski prikaz tonskih obrazaca četiriju razlikovnih visinskih naglasaka standardnog srpskog jezika ostvarenih u neposljedn timer riječima u rečenici (prema Godjevac, 2006)

Figure 2. An illustration showing tone patterns of the four distinctive pitch accents of the standard Serbian, realized in the non-final words in the sentence (adapted from Godjevac, 2006)

Mijene tona također mogu biti razlikovne unutar više morfema u riječi, tj. tonski se obrasci pridružuju svakom pojedinačnom morfemu, a ne samo jednom

(naglašenom) po riječi. Na taj način moguće je staviti u odnos opreke razmjerno više riječi identičnog slijeda fonema nego što je slučaj kod pridruživanja razlikovnog tonskog obrasca riječi.

Jezici koji tonske obrasce pridružuju morfemu zovu se tonski jezici, a spomenutu pojavu mogu koristiti u manjoj ili većoj mjeri za razlikovanje leksičkog značenja ili gramatičke kategorije: "Jezik s čistim tonskim naglaskom značio bi jezik čiji svaki slog ima razlikovnu visinu, no pitanje je postoji li uopće takav jezik. Naime, većina jezika (možda i svi) nema tonski razlikovnu visinu bar na nekim slogovima ili morfemima jer su oni zalihosni, predvidljivi" (Jelaska, 2004:203).

Slike 3. i 4. Prikaz tonskih obrazaca šest razlikovnih visinskih naglasaka (22 – niski stalni ton, 33 – srednji stalni ton, 55 – visoki stalni ton, 335 – visoko uzlazni, 223 – nisko uzlazni, 221 – nisko silazni) ostvarenih u slogu /wai/ u hongkonškom varijetetu kantonskog kineskog na dijagramu s mijenama osnovne frekvencije ubilježnim instrumentalnim mjerenjem (prema Wong i sur., 2006:266)

Figures 3 and 4. Tone patterns of the six distinctive pitch accents (22-low invariable tone, 33-mid invariable, 55-high invariable, 335-high rise, 223-low rise, 221-high fall) as realized in the syllable /wai/ in the Hong-Kong variety of the Cantonese Chinese, with changes in fundamental frequency clearly tracked (adapted from Wong et al., 2006:266)

4. STVARANJE CJELINA

U govoru se intonacijom i drugim prozodijskim sredstvima redovito razgraničavaju govorne cjeline, a unutar njih ostvaruje se prozodijska kohezija. Takve su govorne cjeline odlomci (Škarić, 1991:306) odnosno govorni prinosi unutar analize razgovora, konstrukcijske jedinice govornog prinosa (engl. *Turn-Constructional Unit*, TCU; Sacks i sur., 1974) koje, čineći najmanje jedinice unutar sustava zamjene govornih uloga (engl. *Turn-Taking System*), konstituiraju govorni prinos (engl. *turn*) i intonacijske jedinice. Odlomak može sadržavati više konstrukcijskih jedinica govornog prinosa, koje opet mogu biti podijeljene u više intonacijskih jedinica. Kriteriji stvaranja spomenutih govornih cjelina mogu biti pragmatički, semantički, sintaktički i ritmički. Odlomke odlikuje koherentnost i kohezija, ostvarene na osnovi pragmatičkih i semantičkih kriterija. Zadnja granica konstrukcijske jedinice govornog prinosa podudara se s mjestom sintaktičke, semantičke i pragmatičke potpunosti, a unutar jedne intonacijske jedinice mogu se ostvariti jednostavne, složene i, unutar njih, zavisne ili glavne rečenice, ili pak samo dijelovi rečenica s najmanje jednim fonetski istaknutim slogom. Prema Škariću (1991:306), intonacijski su padovi na kraju rečenica unutar odlomka nepotpuni u odnosu na potpune na kraju zadnjih rečenica odlomka, što uz ostala sredstva signalizira da se i sljedeća rečenica nalazi unutar granica globalne pragmatičke potpunosti.

Couper-Kuhlen (1983) i Selting (1995) kohezivno intonacijsko ostvarenje unutar više konstrukcijskih jedinica govornog prinosa smatraju jednom prozodijskom jedinicom – paratom. Paraton odlikuje nepostojanje unutarnjih granica u obliku naglih promjena smjera kretanja tona na krajevima i počecima konstrukcijskih jedinica govornog prinosa, ili pak postojanje takvih unutarnjih granica manje izraženosti.

Isto vrijedi i za konstrukcijsku jedinicu govornog prinosa koju, ukoliko nije obuhvaćena paratom, prema Selting (1995) karakterizira kohezivno intonacijsko ostvarenje – intonacijska kontura. Većina intonoloških pristupa međutim polazi od mogućnosti pojavljivanja više intonacijskih ostvarenja supostojećih s intonacijskim jedinicama (engl. *intonation phrase, tone unit, tone group, intonation unit*) unutar intonacijske konture, kakvom je poima Selting (1995). Međutim i oni sami konstatiraju poteškoće u pronalaženju fonetski ostvarenih granica intonacijske jedinice, a kod pronađenih mogućih fonetski ostvarenih granica konstatiraju njihovu moguću višeznačnost (Cruttenden, 1997:29). Prozodijska sredstva razgraničavanja

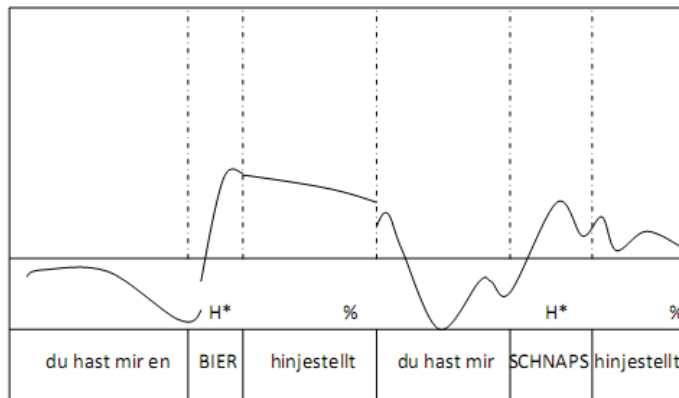
intonacijskih jedinica navedena uglavnom u literaturi znanstvenika orijentiranih proučavanju intonacije u pročitanim rečenicama konstruiranim izvan konteksta jesu: glasna ili bezglasna stanka, razmjerno većom govornom brzinom izgovoreni slogovi predglave (engl. *prehead*), tj. slogovi koji su u engleskom jeziku često obuhvaćeni pojmom *anacrusis* (u poeziji označava slogove koji stoje izvan metrike stiha, tj. na njegovu samom početku), duljenje posljednjeg sloga intonacijske jedinice te mijene visine tona ili smjera tonske promjene nenaglašenih slogova u intonacijskoj jedinici (unutar predglave i intonacijskog završetka). Međutim i stanke i brže izgovoreni slogovi predglave, kao i duljenje posljednjeg sloga, mogu biti znakovi oklijevanja odnosno usporenog procesiranja, a ne razgraničavanja. Navedena prozodijska sredstva Cruttenden (1997:29–35) naziva izvanjskim kriterijima, a dvojbe oko njihove višeznačnosti otklanja postojanje unutarnjih kriterija u intonacijskoj jedinici. Naime unutar granica intonacijske jedinice određenih izvanjskim kriterijima mora postojati najmanje jedan visinskim naglaskom istaknuti slog.

Kao prozodijsko sredstvo razgraničavanja u engleskom jeziku implicitno se navodi i škripav glas (engl. *creaky voice*), koji često odlikuje izgovor posljednjih slogova zadnje intonacijske jedinice u govornom prinosu. Za škripav glas karakteristična je najniža moguća osnovna frekvencija, unutar koje je moguće čuti pojedinačno pulsiranje glasnica koje titraju samo svojim malim prednjim dijelom.

Lingvisti, u nedostatku fonetskih pokazatelja granica pri razgraničavanju intonacijskih jedinica, često u obzir uzimaju sintaktički ustroj, što i ne čudi, budući da se ishodišne rečenice pri sklapanju u složene često ostvaruju unutar jedne intonacijske jedinice. Istraživanja pokazuju da se ljudi pri prepoznavanju granica intonacijskih jedinica u govoru velikim dijelom oslanjaju na sintaktički ustroj, tj. na granice rečenica unutar složenih rečenica. Međutim moguće su i česte podjele jednostavnih rečenica ili rečenica sklopljenih u složenu na više intonacijskih jedinica, ili ostvarivanje čitave složene rečenice u sklopu jedne intonacijske jedinice (Schwitalla, 2003:85).

Intonacijske jedinice predstavljaju svojevršno lingvističko ostvarenje obavijesne porcije govornog niza (Chafe, 1994) koju slušač u određenom trenutku u kratkotrajnom pamćenju percipira odjednom. Prema Chafeu (1994), svaka intonacijska jedinica uvodi jednu novu rematsku obavijest u diskurs. Na taj se način duže rečenice nastoje govorno raščlaniti u jedinice čije je trajanje približno jednako slušačevoj psihološkoj sadašnjosti, koja predstavlja "isječak fizičkog vremena u

kojem se jedan događaj percipira sav psihološki istodobno" (Škarić, 2003:58). Intonacijske jedinice značajno duže od psihološke sadašnjosti pojedinca primaju se nedovoljno povezano. Drugi način usmjeravanja pažnje i olakšavanja kognitivnog procesiranja govora izricanje je kraćih rečenica sa što manje obavijesti i šuma u njima, a što boljom unutarnjom organizacijom, što međutim nije uvijek moguće. Postojanje dužih ili čak složenih rečenica ostvarenih unutar jedne intonacijske jedinice na prvi pogled ne govori nužno u prilog poimanju intonacijske jedinice kao obavijesne porcije, međutim u većini takvih slučajeva radi se o strategiji zadržavanja uloge govornika, tzv. *rush through* (projurivanje) u engleskom jeziku (Schegloff, 1982) ili *Durchhecheln* (protračati) u njemačkom (Selting, 1995), koja se ostvaruje povećavanjem govorne brzine u zadnjim slogovima neposredno prije mjesta sintaktičke potpunosti i izostavljanjem stanke, te zadržavanjem brzine u slogovima poslije mjesta sintaktičke potpunosti, sve do prvog istaknutog sloga. U slučaju izricanja dužih i složenih rečenica u sklopu jedne intonacijske jedinice, kod pojave *rush througha* dodatno je evidentna i intonacija bez nagle promjene smjera ili visine tona.

Slika 5. Primjer dviju rečenica *Du hast mir ein Bier hinjestellt*, *Du hast mir Schnaps hinjestellt* (*Stavio si pivo ispred mene*, *Stavio si rakiju ispred mene*) ostvarenih unutar dviju intonacijskih jedinica u berlinskom varijetetu na dijagramu s mijenama osnovne frekvencije ubilježnim instrumentalnim mjerenjem (prema Gilles, 2001:14)

Figure 5. An example of the two sentences *Du hast mir ein Bier hinjestellt*, *Du hast mir Schnaps hinjestellt* (*You've placed a beer in front of me*, *You've placed a brandy in front of me*) realized within two intonation units in the Berlin variety with changes in fundamental frequency clearly tracked (adapted from Gilles, 2001:14)

U literaturi se unutar modela koji zagovaraju postojanje diskretnih tonskih razina također spominje i fonološka fraza ili međufraza (engl. *intermediate phrase*), kao fonološka jedinica fonetski slabije razgraničena i manja od intonacijske jedinice. Unutar svake nalazi se po jedan visinskim naglaskom istaknuti slog, a granice im predstavljaju frazni tonovi (engl. *phrase tones* ili *phrase accents*) ostvareni unutar slogova istaknutih na razini riječi. No mnogi osporavaju postojanje takvih jedinica (Féry, 1993), zamjeraju nedostatak akustičkih i auditivnih dokaza za njihovo postojanje te ističu preslabu istraženost spomenute pojave (Cruttenden, 1997:24).

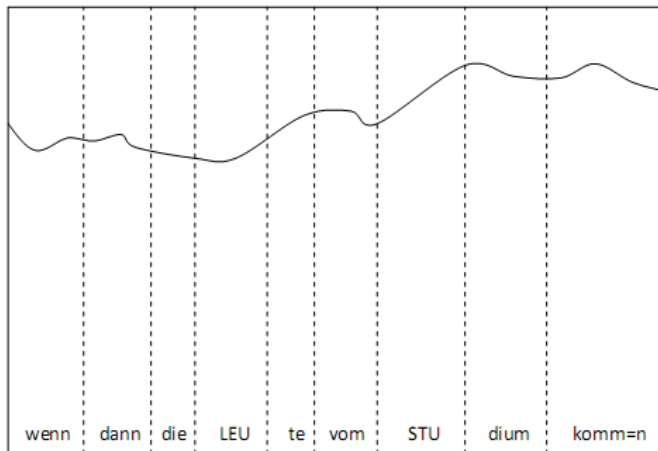
5. RAZLIKOVANJE PRAGMATIČKOG ZNAČENJA

Pri izricanju jednostavnih i od njih konstituiranih složenih govornih radnji (ili govornih događaja; engl. *activity* ili *speech event*, Gumperz, 1999; njem. *Aktivitätstyp*, Selting, 1995), koje opet određuju vrstu i slijed jednostavnih, intonacija oslikava koheziju među jednostavnima, i razgraničava složene govorne radnje, stvarajući cjeline. Osim toga, intonacija određuje i vrstu jednostavnih i složenih govornih radnji, tj. pokazuje što govornik želi postići izrečenim. Pri tome govornik, ovisno o društvenim faktorima u trenutnoj komunikacijskoj situaciji koji se ostvaruju interaktivnim djelovanjem sudionika (društvene uloge sudionika, vrsta medija itd.), može istu složenu govornu radnju ostvariti na više ustaljenih načina (unutar više govornih stilova). Interaktivni govorni stilovi nastaju ponavljanjem istih obrazaca. Primjerice u njemačkom jeziku se, nizanjem pitanja s uzlaznom intonacijom na njihovim krajevima (njem. *offene Fragen* – pitanja koja ne sužavaju izbor u odgovorima na njih, tj. koja uvode novu obavijest u diskurs; Selting, 1995:312), ostvaruju stilovi razgovora svakodnevice čije sudionike odlikuje spremnost na suradnju, ljubaznost i ležernost. Silazna intonacijska ostvarenja na krajevima pitanja (njem. *engere Fragen* – pitanja koja sužavaju izbor u odgovorima na njih, te se odnose na već spomenute obavijesti) u njemačkom jeziku pojavljuju se u stilovima okarakteriziranim službenošću, institucionaliziranošću i distancom (Selting, 1995:312).

Odabir vrste promjene smjera tonskog kretanja visinskih naglasaka u njemačkom jeziku također određuje govorni stil, pa je nizanje silaznih visinskih naglasaka odlika antagonističkih argumentiranja, a naizmjenično pojavljivanje silaznih i uzlaznih visinskih naglasaka odlika kooperativnog pripovijedanja (Selting, 1995:315).

Kao primjer sudjelovanja intonacije pri izricanju jednostavnih govornih radnji može se navesti *Fallbögen*, luk s intonacijskim padom na kraju u drezdenskom varijetetu njemačkog jezika (Selting, 2003), kojim se, uz ostale odgovarajuće kontekstualizirajuće migove, pripovijeda, opisuje i nabraja, s primjesom zanosa ili humora. Slične govorne radnje kontekstualizira i stepenasta kontura (intonacijska kontura koja izgledom podsjeća na dvije stepenice) u drezdenskom varijetetu njemačkoga jezika (Selting, 2002).

Nadalje, u standardnom njemačkom jeziku silazno-uzlaznim obrisom ostvarenim unutar jezgre i intonacijskog završetka izrečeno se tumači kao ljubazna ponuda (Fery, 1993).

Slika 6. Primjer jednostavne stepenaste konture usmjerene prema gore (*einfache Treppe aufwärts*) pri isticanju novog tematskog stajališta kod pripovijedanja u rečenici *Wenn dann die Leute vom Studium komm'n* (*Kad onda ljudi dođu sa studija*) u drezdenskom varijetetu njemačkog jezika (prema Selting, 2002)

Figure 6. An example of a simple stair-stepping structure directed upwards (*einfache Treppe aufwärts*) in emphasizing the new thematic stance in pronouncing the sentence *Wenn dann die Leute vom Studium komm'n* (*When the people come from the studies*) in the Dresden variety of the German language (adapted from Selting, 2002)

Prema Gumperzu (1999:102), reklamiranje se, kao složena govorna radnja, na američkoj televiziji kontekstualizira stereotipnim leksikom i sintaksom, označenim

ritmom, govornom brzinom većom ili manjom od normalne, velikim varijacijama visine tona i nazalnim izgovorom.

Mjesto promjene tona i tonska visina mogu pri isticanju pojedinog sloga također imati pragmatičku ulogu. Tako primjerice u njemačkom jeziku u silaznim i silazno-uzlaznim intonacijskim konturama visoki ton dosegnut neposredno prije istaknutog sloga (njem. *früher Gipfel*) signalizira da se unutar fokusa radi o već danoj obavijesti, visoki ton unutar istaknutog sloga (njem. *mittlerer Gipfel*) da je obavijest nova, a visoki ton dosegnut poslije istaknutog sloga simbolizira izvještačenost (Kohler, 1995:198–199). Gramatika njemačkog jezika (Duden, 2006:105) još dodaje da dvotonski visinski naglasci (H* L i L* H) označavaju potpunost obavijesti unutar fokusa, te da svi niski tonovi ostvareni unutar istaknutog sloga signaliziraju da je obavijest već dana u diskursu.

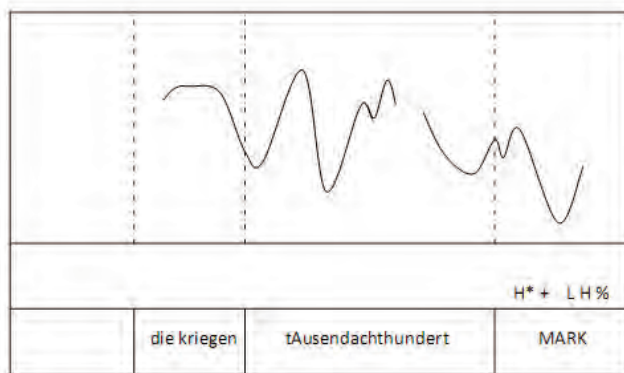
Visinski naglasci u intonacijskim jezicima (npr. engleski i njemački jezik) mogu izraziti daleko više pragmatičkih značenja nego u neintonacijskim (npr. hrvatski jezik), budući da u neintonacijskim jezicima imaju funkciju razlikovanja leksičkog značenja ili gramatičke kategorije (Josipović, 1996).

6. ODREĐIVANJE ULOGA I ODNOSA U RAZGOVORIMA

Iako je i prije istraživana funkcija signaliziranja namjere nastavljanja (engl. *continuation*) odnosno okončavanja govorne aktivnosti (engl. *completion*), tek se dolaskom etnometodološke analize razgovora počinje razmišljati o slušaču kao o mogućem sljedećem govorniku i načinima postajanja govornikom odnosno slušačem. Za razliku od valencije glagola ili potrebe za smislenošću izrečenog, prozodija signalizira namjeru prepuštanja odnosno zadržavanja uloge govornika lokalno, prema Schegloffu (1987), od posljednjeg istaknutog sloga prije točke mogućeg kraja rečenice (engl. *possible transition relevance place*) pa do točke mogućeg kraja rečenice, što predstavlja prostor relevantan za zamjenu govornih uloga (engl. *transition relevance space*; Schegloff, 1987). Prema Schegloffu (1987), veličina zamaha, tj. veličina tonske promjene u istaknutom slogu ili njemu susjednim slogovima u odnosu na ostale slogove u govornoj riječi ovisi o namjeri prepuštanja ili zadržavanja uloge govornika. Tako mali zamah signalizira namjeru zadržavanja uloge govornika, a veliki namjeru prepuštanja uloge govornika. Selting (1995), u sklopu istraživanja prozodije u razgovorima u sjeverozapadnom varijetetu njemačkog jezika, pod prozodijskom funkcijom organiziranja zamjene govornih

uloga podrazumijeva signaliziranje prepuštanja odnosno zadržavanja uloge govornika bez prekidanja i preklapanja, signaliziranje opravdanog odnosno neopravdanog prekidanja s namjerom preuzimanja uloge govornika, signaliziranje nastavljanja pri pokušaju prekida s namjerom zadržavanja uloge govornika i signaliziranje slušačevih komentara kojima se ne namjerava preuzeti uloga govornika.

Silazna i uzlazna intonacija na nenaglašenim slogovima koji slijede posljednjem istaknutom slogu prije točke mogućeg kraja rečenice u sjeverozapadnom varijetetu njemačkog jezika prema Seltingu označavaju prepuštanje uloge govornika, a ravna ili lagano uzlazna intonacija zadržavanje uloge govornika.

Slika 7. Primjer intonacije zadržavanja uloge govornika u intonacijskoj jedinici *Die kriegen tausendachthundert Mark* (*Oni dobivaju tisuću osamsto maraka*) u hamburškom varijetetu njemačkoga jezika (prema Gilles, 2001:18)

Figure 7. An example of the intonation pattern used for keeping the role of the narrator in the intonation unit *Die kriegen tausendachthundert Mark* (*They get 1800 marks*) in the Hamburg variety of the German language (adapted from Gilles, 2001:18)

Marić (2011) dokazuje da se, uz spomenute smjerove kretanja intonacije unutar intonacijske jezgre i eventualnog intonacijskog završetka pri zadržavanju uloge govornika, u njemačkom jeziku ostvaruje i lagano silazna intonacija, kao i da se u hrvatskom jeziku uloga govornika prepušta sugovorniku, među ostalim neintonacijskim sredstvima, i silaznom intonacijom, a da se ista uloga zadržava

ravnom ili lagano silaznom intonacijom unutar intonacijske jezgre i eventualnog intonacijskog završetka.

Intonacija prema teoriji kontekstualizacije također sudjeluje u kontekstualiziranju shema koje vrše funkciju određivanja usmjerenosti govornog djelovanja i shema koje imaju ulogu određivanja odnosa među sudionicima u komunikaciji. Tako uz gledanje u oči i proksemičke kontekstualizirajuće migove, sudionici u razgovoru, stvarajući zajednički ritam, daju do znanja da razgovaraju jedan s drugim. Zajednički ritam stvaraju držeći se jednake duljine stanki, jednake govorne brzine, poštujući jednak ritam pokreta pri gestikuliranju i birajući jednake vremenske razmake između istaknutih slogova.

Kao primjer određivanja odnosa među sudionicima u komunikaciji može se navesti primjer kontekstualiziranja uloge učitelja u igri s djecom, između ostalog, i visokim registrom glasa.

7. ZAKLJUČAK

Uvid u literaturu koja tematizira intonaciju i njene funkcije rezultirao je ovim prikazom koji, pored ustaljenih funkcija intonacije u opisima pojedinih jezika kao što su isticanje, razlikovanje leksičkog značenja odnosno gramatičke kategorije ili stvaranje cjelina, navodi i funkcije intonacije pri upravljanju razgovorom, kao i primjere za te funkcije iz autentičnih razgovora. Tu se prije svega radi o funkciji razlikovanja pragmatičkog značenja, tj. o funkciji konstituiranja govorne radnje, o funkciji određivanja uloga u razgovoru, prije svega uloge govornika, te o funkciji određivanja odnosa u razgovorima.

Ističući, povezujući i razgraničavajući, intonacija među ostalim vrši funkcije i na višoj razini, indicirajući sheme, tj. konstituirajući govorne radnje, te određujući uloge i odnose unutar razgovora. Naglašavanje, među ostalim i promjenom tonske vrijednosti naglasnica, ovisno o svom položaju unutar rematskog poretka svih naglasnica u sintagmi, ili ističe rematski dio rečenice ili cijele rematske rečenice kao obavijesniji dio, koji mijenja dotad izrečeno ili ističe slog ili govornu riječ kao izbor u odnosu na drugi mogući izbor riječi na datom mjestu.

Promjene tonskih vrijednosti mogu u tonskim jezicima i jezicima s visinskim naglaskom tvoriti odnos opreke na paradigmatškoj razini s riječju identičnog slijeda fonema, ali drukčijeg smjera tonske promjene ili druge tonske visine na istom slogu,

tj. mogu razlikovati leksičko značenje riječi ili gramatičku kategoriju, ili pak kod slijeda fonema koji nije identičan u objema riječima mogu doprinositi razlikovanju.

Intonacijom se također razgraničavaju govorne cjeline unutar kojih se ostvaruje prozodijska kohezija, pa se na taj način tvore obavijesne porcije govornog niza koje slušač u određenom trenutku u kratkotrajnom pamćenju, ukoliko je njihovo trajanje približno jednako slušačevoj psihološkoj sadašnjosti, percipira odjednom, što olakšava kognitivno procesiranje govora. Stvaranje cjelina, među ostalim i intonacijom, može biti direktno u funkciji strukturiranja govora ili razgovora, ili u funkciji određivanja uloge govornika.

Intonacija nadalje oslikava koheziju jednostavnih radnji, razgraničava složene govorne radnje i dodatno određuje njihovu vrstu, tj. pokazuje što govornik želi postići izrečenim, pri čemu, ovisno o društvenim faktorima u trenutnoj komunikacijskoj situaciji, istu složenu govornu radnju može ostvariti na više ustaljenih načina (unutar više govornih stilova).

I konačno, intonacija određuje uloge i odnose u razgovorima, pa tako npr. signalizira namjeru prepuštanja odnosno zadržavanja uloge govornika lokalno od posljednjeg istaknutog sloga prije točke mogućeg kraja rečenice pa do točke mogućeg kraja rečenice, što predstavlja prostor relevantan za zamjenu govornih uloga.

REFERENCIJE

- Auer, P.** (1986). Kontextualisierung. *Studium Linguistik* 19, 22–47.
- Auer, P.** (1996). From context to contextualization. *Links & Letters* 3. *Pragmatics*, 11–28.
- Auer, P., Di Lucio, A.** (1992). *The Contextualization of Language*. Amsterdam: John Benjamins.
- Botinis, A., Granström, B., Möbius, B.** (2001). Developments and paradigms in intonation research. *Speech Communication* 33, 263–296.
- Chafe, W.** (1994). *Discourse, Consciousness, and Time. The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*. Chicago: Chicago University Press.
- Couper-Kuhlen, E.** (1983). Intonatorische Kohäsion: Eine makroprosodische Untersuchung. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 49, 74–100.
-

-
- Cruttenden, A.** (1997). *Intonation*. 2. izdanje. Cambridge: Cambridge University Press.
- Duden** (2006). *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. (svezak 4) Mannheim: Dudenverlag.
- Féry, C.** (1993). *German Intonational Patterns*. Tübingen: Niemeyer (Linguistische Arbeiten 285).
- Gilles, P.** (2001). Die Intonation der Weiterweisung im Hamburgischen und Berlinischen. Ein Beitrag zur konversationsanalytisch orientierten Erforschung von Regionalintonation am Beispiel des Hamburgischen und Berlinischen. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik* 29, 40-69.
- Godjevac, S.** (2006). Transcribing Serbo-Croatian intonation. U Sun-Ah-Jun (ur.), *Prosodic Typology. The Phonology of Intonation and Phrasing*, 146–171. Oxford: Oxford University Press.
- Gumperz, J.** (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gussenhoven, C.** (2004). *The Phonology of Tone and Intonation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jelaska, Z.** (2004). *Fonološki opisi hrvatskog jezika: glasovi, slogovi, naglasci*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Josipović, V.** (1995). Akcenatska prozodija i dvotonski pristup intonaciji. *Suvremena lingvistika* 40, 51–79.
- Josipović, V.** (1996). Intonacijsko značenje u engleskom i hrvatskom. *Suvremena lingvistika* 41/42, 271–284.
- Josipović, V.** (1999). *Phonetics and Phonology for Students of English*. Zagreb: Targa.
- Kohler, K. J.** (1995). *Einführung in die Phonetik des Deutschen*. 2. izdanje. Berlin: Erich Schmitt.
- Ladd, R. D.** (1996). *Intonational Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lehiste, I., Ivić, P.** (1996). *Prozodija reči i rečenice u srpskohrvatskom jeziku*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića Sremski Karlovci.
- Marić, D.** (2011). The intonation of turn-yielding and turn-holding in German and Croatian radio phone-in programmes. *Govor XXVIII*, 1, 3–23.
- Pheby, J.** (1980). *Intonation und Grammatik im Deutschen*. 2. izdanje. Berlin: Akademie-Verlag.
- Sacks, H., Schegloff, E. A., Jefferson, G.** (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50, 696–735.
-

- Schegloff, E. A.** (1982). Discourse as an interactional achievement: Some uses of "uh huh" and other things that come between sentences. U D. Tannen (ur.), *Analyzing Discourse: Text and Talk*, 71–93. Washington DC: Georgetown University Press.
- Schegloff, E. A.** (1987). Analyzing single episodes of interaction. An exercise in conversation analysis. *Social Psychological Quarterly* 50, 2:101–114.
- Schwitalla, J.** (2003). *Gesprochenes Deutsch. Eine Einführung*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Selting, M.** (1995). *Prosodie im Gespräch. Aspekte einer interaktionalen Phonologie der Konversation*. Tübingen: Niemeyer (Linguistische Arbeiten 329).
- Selting, M.** (2002). Dresdner Intonation: Treppenkonturen. *InList (Interaction and Linguistic Structures) No. 28*. <<http://inlist.uni-konstanz.de>.>
- Selting, M.** (2003). Fallbögen im Dresdnerischen. *Deutsche Sprache* 02/03, 142–170.
- Smiljanić, R.** (2004). *Lexical, Pragmatic, and Positional Effects on Prosody in Two Dialects of Croatian and Serbian: An Acoustic Study*. New York & London: Routledge (Outstanding Dissertations in Linguistics).
- Škarić, I.** (1991). Fonetika hrvatskog književnog jezika. U S. Babić, D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, I. Škarić, S. Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskog jezika*, 61–376. Zagreb: HAZU, Globus.
- Škarić, I.** (2003). *Temeljni suvremenog govorništva* Zagreb: Školska knjiga.
- Uhmann, S.** (1988). Akzenttöne, Grenztöne und Fokussilben. Zum Aufbau eines phonologischen Intonationsystems für das Deutsche. U H. Altmann (ur.), *Intonationsforschungen*, 65–88. Tübingen: Niemeyer.
- von Essen, O.** (1964). *Grundzüge der hochdeutschen Satzintonation*. Ratingen: Henn.
- Wong, W. Y. P., Chan, M. K. M., Beckmann, M. E.** (2006). An Autosegmental-Metrical Analysis and Prosodic Annotation Conventions for Cantonese. U Sun-Ah Jun (ur.), *Prosodic Typology. The Phonology of Intonation and Phrasing*, 271–300. Oxford: Oxford University Press.
-

Dario Marić

dario.maric@ff.unsa.ba

Faculty of Philosophy, University of Sarajevo
Bosnia and Herzegovina

Functions of intonation

Summary

After an overview of the intonation functions, one develops a justified impression that a refreshment is needed, keeping in mind the results of research concerning prosody in the authentic conversations, in which the ethnomethodological or ethnographic methods of conversation analysis are used. Descriptions of actions or descriptions of the functions of conversation management, that is, functions of conversation organization, are virtually non-existent. This can be assigned to the fact that, within the model the results of which are discussed in this study, artificially created decontextualized sentences are used for the analysis and are analysed introspectively. On the other hand, the analysis material taken from the authentic conversations enables a comprehensive empirical analysis of the functions of prosody, functions that could not have been previously analysed or were speculated on intuitively. The issue here is functions of conversation organization, that is, conversation management, as well as functions of prosody in the joint constitution of actions and conversation styles. Unlike the usual intonation models, these models regard the intonation function of the unit formation as means of managing the substitution of the 'turn-taking'. The intonation contour, perceived as a cohesive intonation unit on the basis of its global tone movement, constitutes, together with the syntactically complete integral element of the text, a turn constructional unit (TCU), which represents the smallest unit within the system of turn-taking management.

This paper presents an overview of functions of intonation comprising the common functions of intonation, as well as functions described in the recent literature on authentic conversations that use the ethnomethodological or ethnographic methods of conversation analysis.

Key words: intonation, functions of intonation, functions of intonation in conversation
